

Kontrowersyjny kamień Adolfa Hitlera przy dawnej Drodze Sudeckiej

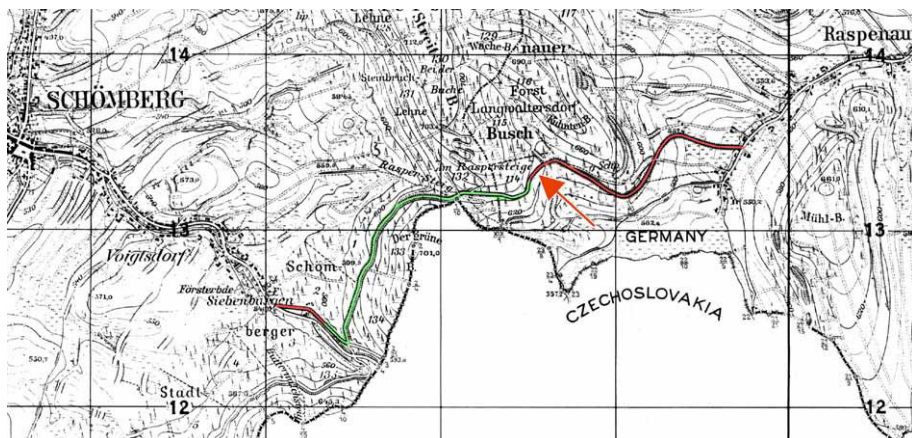
W listopadzie ubiegłego roku w piśmie „Na Szlaku” opisałem kamień pamiątkowy z Placu Donata w Chełmsku Śląskim. W opublikowanej w 1937 roku relacji z inauguracji tamtego miejsca zawarto wzmiankę, że miało ono znajdować się *za początkiem Adolf-Hitler-Bergstraße*¹, a więc Górskiej Drogi imienia Adolfa Hitlera. W tym artykule mam zamiar przekazać kilka informacji na temat tej właśnie drogi oraz kamienia informującego o jej budowniczych, który obecnie stał się niemyim świadkiem tak trudnej dla tych ziem historii.

Wcześniej jednak chciałbym zwrócić uwagę na pewien fakt odróżniający ten kamień od innych przedwojennych upamiętnień, które od jakiegoś czasu opisuję na łamach pisma „Na Szlaku”. Otóż tego typu pomniki, szczególnie te dotyczące poległych pruskich i niemieckich żołnierzy, należą do tak zwanego trudnego dziedzictwa. Ze zrozumiałych względów po wojnie postrzegano je w sposób jednoznacznie negatywny i jako niechciane dobra kultury były one najczęściej usuwane bądź adaptowane na pomniki religijne. Jednak upływ czasu sprawił, że współcześnie zainteresowanie takimi kamiennymi pozostałościami po dawnych mieszkańcach tych ziem jest przejawem zwykłej troski o odziedziczone dobra historii i kultury, które w pewnym sensie mogą dziś pełnić funkcję atrakcji turystycznych.

Jednak nieco inaczej jest w przypadku obiektu opisywanego w tym artykule upamiętniającego budowniczych Górskiej Drogi imienia Adolfa Hitlera, a więc szlaku, który słał imię swego patrona. Zlokalizowany tu głaz, na którym wykuto nazwę drogi, również służył uczczeniu tej osoby. Jednak dziś wiemy, że Adolf Hitler był zbrodniarzem stojącym na czele faszystowskich Niemiec, państwa nazistowskiego i totalitarnego, które na kartach historii zapisało się w sposób jednoznacznie negatywny.

Kodeks karny stwierdza, że nie wolno utrwalać i prezentować przedmiotów będących nośnikiem symboliki nazistowskiej czy też faszystowskiego ustroju państwa w sposób służący propagowaniu takich treści. Dlatego też chcę podkreślić, że w niniejszym artykule opisuję kamień z nazwą drogi, która miała czczyć wielkiego zbrodniarza, jednak czynię to jedynie w ramach dozwolonej prawem działalności edukacyjnej.

Drogę łączącą Chełmsko Śląskie z Łączną miano wybudować w 1939 roku, a dziś uznawana jest ona za fragment tak zwanej Drogi Sudeckiej². Mniej więcej w połowie tego odcinka zachował się głaz upamiętniający budowę trasy. Przepadkowo natrafiłem na niego ponad dwadzieścia lat temu i opisałem go na swojej stronie

Fragment mapy ukazującej przebieg drogi z Chełmska Śląskiego do Łącznej. Kolorem zielonym oznaczono fragmenty powstałe poprzez adaptację istniejących dróg leśnych, kolorem czerwonym fragmenty wybudowane od podstaw. Strzałka wskazuje lokalizację kamienia

Kamień pamiątkowy leżący w bezpośrednim sąsiedztwie drogi. Wszystkie fotografie: Marian Gabrowski, październik 2023 roku

internetowej³. Jednak sam kamień znajduje się w bezpośrednim sąsiedztwie drogi i z całą pewnością znany był już wcześniej.

Obiekt opisywano wielokrotnie, np. w piśmie „Sudety” w roku 2005⁴ (zamieszczono tam moje zdjęcie kamienia) i 2006⁵, w pewnej gazetce szkolnej z 2007 roku⁶ czy też na blogu „Ścieżką w bok”⁷. Mimo to warto uzupełnić i rozszerzyć wcześniejsze opisy, gdyż nie ze wszystkimi zawartymi tam stwierdzeniami do końca się zgadzam.

W trakcie budowy interesującej nas drogi część jej przebiegu poprowadzono po istniejących wcześniej traktach leśnych. Po analizie dawnych mapy dochodzę do wniosku, że fragment taki nie kończy się na przełęczy Strażnicze Naroże, jak twierdzą niektórzy z przywołanych wcześniej opisów, lecz mniej więcej gdzieś w okolicach ustawienia kamienia, co oznaczyłem na mapie ilustrującej ten artykuł. Nie wiem, w jakim zakresie wykorzystano istniejącą wcześniej leśną drogę od Strażniczego Naroża do dzisiejszej lokalizacji kamienia, ale wydaje się, że także tu droga biegła śladem poprzedniczki, a dopiero dalszy odcinek poprowadzono nowym przebiegiem. Tak więc podejrzewam, że kamień znajduje się w sąsiedztwie miejsca, gdzie zaczyna się droga wybudowana całkowicie od podstaw.

Właśnie tu, w odległości zaledwie kilku metrów od drogi, leży olbrzymi głaz. Jego górna powierzchnia ma wymiary ok. 70×240 cm, grubość całości to nieco ponad 90 cm. Tylko skierowana ku niebu płaszczyzna została obrobiona, a na powstałej w ten sposób powierzchni wyryto w trzech wersach inskrypcję:

Inskrypcja na górnej powierzchni kamienia

Godło widoczne obok inskrypcji

Odmiana godła RAD zawierająca symbol swastyki. Źródło: Wikipedia

Adolf Hitler-Bergstraße
Werk der deutschen Jugend!
'nst-Abteilung 115/4 Friedland

Choć dwa fragmenty zostały skute (pierwsza litera imienia *Adolf* oraz wyraz *Jugend*), to mimo wszystko można doczytać się pierwotnego brzmienia. Warto też zauważyć, że brak jest jakichkolwiek śladów świadczących o tym, że zniszczono też początek wyrazu 'nst. Moim zdaniem z racji ograniczonego miejsca po prostu użyto tu takiego właśnie skrótu wyrazu *Reichsarbeitsdienst*. Przy powyższych założeniach tłumaczenie tej inskrypcji brzmi następująco: *Górska Droga imienia Adolfa Hitlera. Dzieło niemieckiej młodzieży! Służba Pracy Rzeszy – oddział numer 115/4 Mioszów*.

O tym, że droga budowana była przez Służbę Pracy Rzeszy (niem. *Reichsarbeitsdienst*, w skrócie RAD), świadczy wykute po lewej stronie kamienia godło. Nie ulega wątpliwości, że jest to symbol tej właśnie organizacji. Wyryte godło pierwotnie zawierało symbol swastyki, który wprawdzie został usunięty, lecz widoczne są jego pozostałości.

Pod godłem planowano wyryć dwie daty roczne, zapewne początku i końca budowy drogi. Choć pierwsza z nich została znacznie uszkodzona, to do dziś można się tu doszukiwać inskrypcji „1933-19??”. Ciekawostką jest natomiast fakt, że nieczytelne dwie ostatnie cyfry drugiej daty, a więc roku ukończenia budowy, nie zostały w żaden sposób zniszczone, lecz po prostu nigdy ich nie było! Kamieniarz pozostawił w tym miejscu całkowicie nieobrobioną powierzchnię, gdyż druga data miała być uzupełniona w późniejszym czasie. Na tej podstawie można wnioskować, że kamień pamiątkowy przygotowano przed całkowitym wybudowaniem drogi, kiedy ostateczna data ukończenia zadania nie była jeszcze znana. Zakładam też, że kamień z napisami

nigdy nie stał się elementem jakiegoś upamiętnienia, gdyż przed uroczystym odsłonięciem takiego obiektu data została by wykuta do końca.

Warto też zauważyć, że dotychczasowi badacze wiedzę o budowniczych tego odcinka drogi prawdopodobnie czerpali z inskrypcji na kamieniu, dlatego też przyjmują, że drogę wykonali junacy z mioszowskiego obozu Służby Pracy Rzeszy. Jednak czy znane są inne źródła? Kilka lat temu o tej drodze i znajdującym się tuż obok niej kamieniu rozmawiałem z Adamem Antasem, miłośnikiem historii Chełmska Śląskiego. Pokazał mi on wówczas kartkę pocztową z jego kolekcji wysłaną przez jednego z budowniczych drogi. Niemal sto lat temu napisano tu następujące pozdrowienia:

Chełmsko Śląskie, 14 kwietnia 1934 roku. Kochani! Jestem właśnie w Försterbaude na czeskiej granicy. Dziś, w sobotę, mamy wolne od godziny 2 do 12. Bardzo mi się tu podoba. Budowana jest tutaj droga samochodowa. Okolica jest bardzo piękna. Musimy wstać o 5 rano i iść do pracy na 6 rano. Wracamy po 9 godzinach, a potem mamy musztrę i inne zajęcia. Pozdrowienia od twojego siostrzeńca Heinza⁸.

Interesujący jest też podany adres do korespondencji: *Heinz Henrich, Schömburg i. / Riesengebirge, Arbeitsdienstlager 103/9, Trupp 6* (pol. *Heinz Henrich, Chełmsko Śląskie w Karkonoszach, Obóz Służby Pracy nr 103/9, drużyna 6*). Autor treść pocztówki napisał w 1934 roku w schronisku Försterbaude⁹, a więc budynku znajdującym się dosłownie 200 metrów od początku budowanej tu od 1933 roku, jak wynika z inskrypcji na kamieniu, Górskiej Drogi imienia Adolfa Hitlera. W jednej z gazet natrafiłem też na wzmiankę o wymianie ognia pomiędzy czeskimi a niemieckimi strażnikami granicznymi. Jak stwierdza to autor wspomnianego artykułu, będący mieszkającym tu przed wojną Niemcem, do potyczki tej miało dojść w czasie, kiedy *nasz chełmski oddział Służby Pracy Rzeszy budował Drogę Sudecką (Drogę imienia Adolfa Hitlera) pomiędzy Chełmskiem Śląskim a Mioszowem w okręgu wrocławskim*¹⁰.

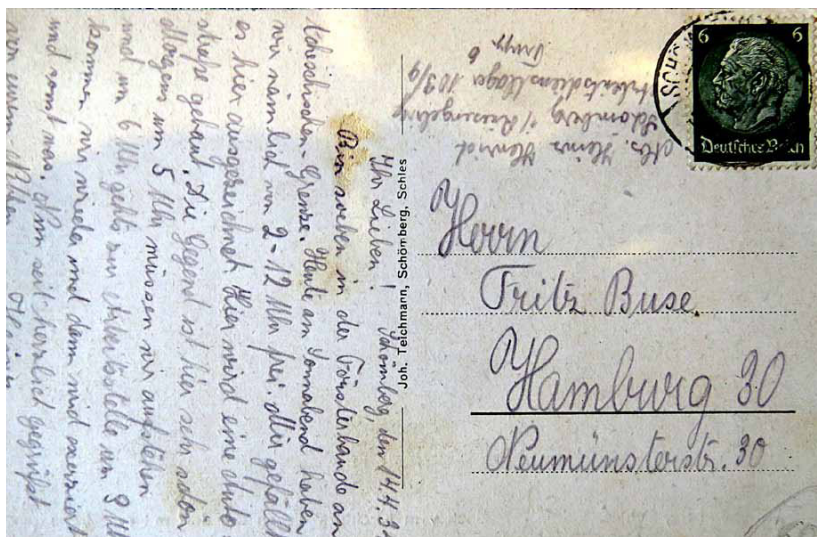
Tak więc droga z Chełmska Śląskiego do Łącznej budowana była przez junaków z dwóch obozów. Zapewne część leżąca w powiecie kamiennogórskim budował RAD z Chełmska Śląskiego, a odcinek zlokalizowany w powiecie wałbrzyskim RAD z Mioszowa.

Choć opisywany w tym artykule kamień niewątpliwie miał słać imię zbrodniarza, to dziś należałoby traktować go jako świadka historii. Obiekt ten ma też pewien potencjał turystyczny i edukacyjny współcześnie niewykorzystany. Przebiegającą tuż obok drogą wiedzie zarówno znakowany szlak pieszy, jak i trasa rowerowa. Zapewne wielu z mijających to miejsce turystów chętnie przystanąłoby tu na chwilę, aby zobaczyć ten gład leżący dosłownie kilka metrów od drogi. Najlepiej byłoby obiekt nie tylko wskazać, lecz zlokalizować też obok niego tablicę informacyjną, tak aby nie była to jedynie ciekawostka, lecz także okazja do edukacji oraz wzbudzenia zainteresowania jakże ciekawą historią tych ziem.

Marian Gabrowski

Przypisy

- 1 *Vom Gebirge: Die RGV-Bergfahrt nach Schömburg*, [w:] Wanderer im Riesengebirge, 5/1937, s. 73.
- 2 T. Rzczycki, *Zagadka Drogi Sudeckiej*, Kraków 2013, s. 61.
- 3 <https://marian.gabrowski.eu/kamien.html>
- 4 T. Rzczycki, *Szosa Chełmsko-Łączna*, [w:] Sudety, 12/2005, s. 40-41.
- 5 M. Dziedzic, *Szosa Chełmsko-Łączna cd.*, [w:] Sudety, 2/2006, s. 38.
- 6 K. Niedziałkowski, *Tajemniczy gład*, [w:] Kamienna Góra Miasto Langhansa, 1/2007, s. 2.
- 7 <https://sciezka-wok.com/2015/12/08/adolf-hitler-bergstrase/>
- 8 W tym miejscu dziękuję Adamowi Antasowi za wyrażenie zgody na zamieszczenie reprodukcji pocztówki z jego kolekcji. Dziękuję też Ullrichowi Junkerowi za wykonanie transkrypcji zawartej tu korespondencji.
- 9 Lokalizację tego budynku możemy zobaczyć na mapie ilustrującej artykuł, gdzie podpisano go jako Försterbde.
- 10 F. Meyer, *Das Schicksal von Schömburg. Grenzlandsorgen im Ziedertal*, [w:] Schlesischer Gebirgsbote, 18/1966, s. 282; w oryginale: (...) *unsere Schömburger Abteilungen des Reichsarbeitsdienstes die Sudetenstraße (Adolf-Hitler-Straße) zwischen Schömburg und Friedland, Bezirk Breslau, bauten* (...).

Korespondencja na pocztówce z kolekcji Adama Antasa